NOWY WKŁAD DO BADAŃ NAD FRAZEOLOGIĄ SŁOWIAŃSKĄ

DIANA BLAGOEVA
Institute for Bulgarian Language of the Bulgarian Academy of Sciences

A NEW CONTRIBUTION TO RESEARCH ON SLAVIC PHRASEOLOGY. A review of: Sosnowski, Wojciech. *A Comparative Study of Bulgarian, Polish and Ukrainian Phraseology*. Warsaw: Institute of Slavic Studies of the Polish Academy of Sciences & Slavic Foundation, 2021 (series: *Works in Slavic Studies. Slavica* 152). ISBN 978-83-66369-45-0, 216 pp. [In Polish: Sosnowski, Wojciech. *Studium konfrontatywne frazeologii bułgarskiej, polskiej i ukraińskiej*. Warszawa: Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk & Fundacja Slawistyczna 2021 (seria: *Prace Slawistyczne. Slavica* 152).]

Keywords: phraseology, phraseological culturemes, cross-linguistic homonymy in phraseology, Bulgarian language, Polish language, Ukrainian language

Monografia Wojciecha Sosnowskiego pod tytułem *Studium konfrontatywne frazeologii bułgarskiej, polskiej i ukraińskiej* jest pierwszym obszernym studium porównawczym frazeologii trzech języków słowiańskich – bułgarskiego, polskiego i ukraińskiego. Przedmiotem opisu w pracy jest frazeologia aktywna w tych trzech językach, czyli powszechnie używane jednostki frazeologiczne, których znaczenie rozumie szerokie grono współczesnych rodzimych użytkowników języka. Autor zwraca szczególną uwagę na najnowsze frazeologizmy, które weszły do badanych języków w ostatniej dekadzie XX wieku – w czasie znaczących zmian społecznych, politycznych i kulturowych w krajach Europy Wschodniej. W monografii przedstawiono obraz aktualnego stanu frazeologii w języku bułgarskim, polskim i ukraińskim oraz zawarto analizę porównawczą tendencji rozwojowych zasobu frazeologicznego tych języków w ostatnim okresie.

Tematyka poruszana w opracowaniu jest bardzo istotna dla slawistyki. Frazeologizmy są bowiem jednostkami kodującymi i utrwalającymi poglądy, postawy wartościujące i stereotypy charakterystyczne dla danej etnokultury, a zmiany w tej sferze słownictwa odzwierciedlają przemiany, jakie zaszły w światopoglądzie i nastawieniu do świata przedstawicieli danej społeczności

językowej. Pogłębione i wieloaspektowe studium porównawcze dynamiki w zasobie frazeologicznym języków słowiańskich pozwala uwypuklić zarówno ogólne tendencje, jak i narodowo-kulturowo uwarunkowane osobliwości w rozwoju tej grupy jednostek językowych, a także wyciągnąć ogólniejsze wnioski dotyczące niektórych aktualnych klisz etniczno-kulturowych. Wojciech Sosnowski konsekwentnie stosuje w monografii model opisu jednostek frazeologicznych, który może być zastosowany w analizach konfrontatywnych i stanowi inspirację do dalszych badań nad frazeologizmami.

Wybór problematyki poruszanej w pracy wiąże się ściśle z bogatym doświadczeniem naukowym i praktycznym autora jako wieloletniego wykładowcy uniwersyteckiego, specjalisty w zakresie glottodydaktyki, tłumacza, korpusologa i leksykografa. Monografia zawiera wstęp, osiem rozdziałów, zakończenie, indeks badanych jednostek frazeologicznych w trzech językach (łącznie 1500 frazeologizmów, po 500 dla każdego języka) oraz bibliografię wykorzystanych źródeł (korpusy, słowniki itp.) i prac naukowych.

Pierwsza część pracy poświęcona jest wyjaśnieniom terminologicznym i doprecyzowaniu pojęć, na których opiera się analiza. Wyjaśnienia te są konieczne ze względu na znaczne różnice w tradycjach badań językowych – szczególnie frazeologicznych – w Polsce, Ukrainie i Bułgarii. Wojciech Sosnowski wskazuje na konieczność przyjęcia rozwiązania kompromisowego, które niwelowałoby różnice w podejściu do materiału językowego frazeologów z trzech różnych krajów. W pełni zasadne jest twierdzenie Autora o tym, że udane badania porównawcze można prowadzić tylko dzięki przyjęciu takiej definicji jednostki frazeologicznej, która byłaby wypadkową między szerokim a wąskim spojrzeniem na naturę frazeologii. Nie zamierzając formułować nowych poglądów i wprowadzać do obiegu naukowego nowych koncepcji, Wojciech Sosnowski proponuje operacyjną definicję frazeologizmu, która jest jak najbardziej akceptowalna i zapewnia adekwatność i rzetelność analizy. Nie sposób nie zgodzić się z stwierdzeniem Autora, że w porównawczych badaniach frazeologicznych najwłaściwsze jest podejście idące *od treści do formy* i postulujące równość porównywanych języków. Osiągnięciem pracy jest sformułowanie zunifikowanych modeli semantycznych, które służą do opisu znaczenia badanych jednostek frazeologicznych trzech języków (typu: *o kimś, kto* ..., *o czymś, co* ..., *o takim* ..., *który* ..., *wtedy, gdy* ... itp.) Taka forma eksplikacji semantycznej jest oszczędna, ale wystarczająco pojemna informacyjnie i bardzo dobrze nadaje się nie tylko do prowadzonej w pracy analizy semantycznej, ale także do celów glottodydaktyki, a także leksykografii dwujęzycznej.

W drugiej części monografii omówiono podejścia w prezentowaniu frazeologii w leksykografii bułgarskiej, polskiej i ukraińskiej. Obserwacje dotyczą zarówno słowników ogólnych

i tematycznych (neologizmów, słownictwa potocznego itp.), jak i słowników dwujęzycznych (w większości wydanych w ciągu ostatnich 30 lat). Szczególną uwagę zwrócono na leksykograficzne ujęcie neofrazeologii, która jest jednym z najbardziej aktualnych zadań współczesnej frazeografii słowiańskiej.

W kolejnej części omówiono możliwości, jakie stwarzają frazeologom nowoczesne technologie i zasoby językowe – w szczególności korpusy. W centrum uwagi Autora znalazły się zarówno korpusy jednojęzyczne (narodowe korpusy języka bułgarskiego, polskiego i ukraińskiego), jak i równoległe, zawierające materiał z dwóch, trzech lub więcej języków słowiańskich. Opierając się na własnych doświadczeniach wynikających z uczestnictwa w znaczących międzynarodowych projektach infrastrukturalnych, takich jak CLARIN, Autor, który jest również współtwórcą jednego z równoległych korpusów z materiałem z języków słowiańskich, przekonująco pokazuje na konkretnych przykładach przydatność danych wydobywanych z korpusów językowych do badania innowacyjności frazeologicznej, zróżnicowania i synonimii we frazeologizmach oraz do kombinatoryki jednostek frazeologicznych.

Czwarta część monografii jest poświęcona homonimii międzyjęzykowej we frazeologizmach. Tu również dokonano uściśleń terminologicznych, koniecznych ze względu na wyraźną różnorodność terminologiczną, jaką obserwuje się w słowiańskiej literaturze przedmiotu. Szczegółowy komentarz do pojęcia *fałszywych przyjaciół tłumacza* przyczynia się do dalszego wyjaśnienia i dopracowania jego treści. Obserwacje na konkretnym materiale językowym z trzech języków przekonują, że problem homonimii międzyjęzykowej we frazeologii ma szczególne znaczenie zarówno dla praktyki tłumaczeniowej, jak i dla nauczania języków obcych. W związku z tym byłoby bardzo pożyteczne, aby Autor rozwinął i wzbogacił spostrzeżenia przedstawione w rozdziale w nowym, bardziej kompleksowym samodzielnym opracowaniu, poświęconym omówieniu przejawów homonimii w poszczególnych parach językowych (bułgarsko-polskiej, polsko-ukraińskiej, bułgarsko-ukraińskiej).

W dalszej części pracy opisano sposoby i środki wzbogacania systemu frazeologicznego współczesnych języków bułgarskiego, polskiego i ukraińskiego. Szczególną uwagę Autor poświęcił zapożyczeniom i kalkowaniu jednostek frazeologicznych z języków obcych, co jest w pełni uzasadnione, gdyż zapożyczenia i kalkowanie (głównie z języka angielskiego) należały w ostatnich kilkudziesięciu latach do najbardziej aktywnych sposobów uzupełniania zasobów frazeologicznych trzech badanych języków. Wojciech Sosnowski omówił mechanizmy kalkowania i dokonał szczegółowej klasyfikacji nowych kalk frazeologicznych w badanych językach.

Opisane procesy Autor uznał za jeden z przejawów internacjonalizacji w słowiańskiej leksyce i frazeologii.

Szósty rozdział monografii poświęcony jest tzw. frazeokulturemom, czyli jednostkom frazeologicznym ściśle związanym z kulturą, historią lub tradycjami narodu bułgarskiego, polskiego i ukraińskiego, z których wiele zawiera w swojej strukturze specyficzny komponent etniczno-kulturowy np. bg. *на баницата мекото*, *свивам сармите на някого*; pl. *narobić bigosu*, *jak pączek w maśle*; ukr. *дірка від бублика*, *передати куті меду*) lub etnonim bądź słowo od niego pochodne, np. bg. *като швейцарски часовник*, pl. *jak szwajcarski zegarek*, ukr. *як швейцарський годинник*). Skoncentrowanie się na tym typie jednostek frazeologicznych Autor słusznie motywuje tym, że są one powszechnie używane w praktyce mówionej i liczniejsze niż jednostki z innymi typami komponentów etnokulturowych (jak antroponim, toponim itp.). Jak pokazuje analiza przeprowadzona w tym rozdziale, opis i porównanie frazeokulturemów wymaga osadzenia ich w określonym kontekście socjokulturowym i sięgnięcia po informacje pozajęzykowe, a także uwypukla zarówno semantyczne, jak i funkcjonalne podobieństwa i różnice między językami.

Przedmiotem analizy w ostatniej części monografii jest neofrazeologia. Autor traktuje neofrazeologizmy jako rodzaj innowacji frazeologicznych i zwraca szczególną uwagę na szereg przejawów dynamiki w systemie frazeologicznym badanych języków. W osobnych podrozdziałach omówione są kolokwializacja we frazeologii, wulgaryzacja i eufemizacja w jednostkach frazeologicznych, metaforyzacja i metonimizacja jako mechanizmy derywacji frazeologicznej, zróżnicowanie frazeologii, sposoby tworzenia nowych frazeologizmów itp. Analizowana jest rola socjolektów, dyskursu medialnego, języka reklamy, dzieł kinematograficznych, idiolektu popularnych w społeczeństwie postaci itp. jako źródeł uzupełniania zasobu frazeologicznego trzech języków. Autor dochodzi do wniosku, że tendencje rozwojowe współczesnej frazeologii i źródła neofrazeologizacji są w dużej mierze podobne w trzech analizowanych językach, ale konkretne rezultaty tych procesów są w szeregu przypadków intralingwistycznie specyficzne.

Sosnowski wnosi ważne, dotychczas niezauważone akcenty do ogólnego obrazu procesów innowacyjnych we frazeologii języków słowiańskich w ostatnich trzech dekadach i w związku z tym jego wkład w językoznawstwo porównawcze jest niepodważalny. Zaproponował on bowiem model trójstronnego opisu porównawczego jednostek frazeologicznych, który może być przydatny w dalszych badaniach nad materiałem frazeologicznym z dwóch lub więcej języków słowiańskich. Opracowanie jest cenne również dlatego, że jego wyniki mogłyby z powodzeniem znaleźć praktyczne zastosowanie w nauczaniu języka bułgarskiego, polskiego lub

ukraińskiego jako języka obcego, a także na potrzeby praktyki translatorskiej i leksykograficznej. Jednocześnie w pracy wskazano zagadnienia, które otwierają obiecujące kierunki dalszych prac i poszerzają spektrum obserwacji porównawczych nad frazeologią czynną w językach bułgarskim, polskim i ukraińskim. Praca jest przydatna nie tylko dla językoznawców słowiańskich, ale także dla szerszego grona czytelników, w tym tłumaczy, studentów uczących się języka bułgarskiego, polskiego lub ukraińskiego jako obcego oraz dla twórców słowników dwujęzycznych i wielojęzycznych.

DIANA BLAGOEVA (ДИАНА БЛАГОЕВА), PROF. PHD
Institute for Bulgarian Language of the Bulgarian Academy of Sciences
https://orcid.org/0000-0002-2616-2652